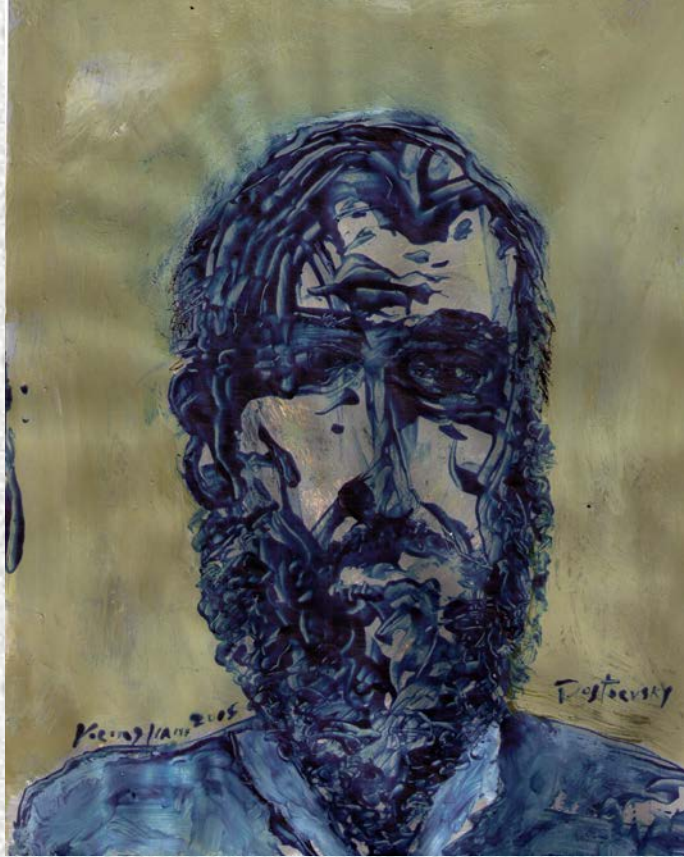

Võ Công Liêm

CHÂN DUNG FYODOR DOSTOEVSKY / PORTRAIT OF FYODOR DOSTOEVSKY

NỖI ĐOẠN TRƯỜNG TRONG TÁC PHẨM CỦA FYODOR DOSTOEVSKY

Cuộc đời của Dostoevsky* là bóng tối và thê thảm mà ngay những tác phẩm của ông đã viết lên nỗi thống khổ đó như một chứng kiến trước hoàn cảnh gia đình và xã hội. Một tai họa (tragedy) và kịch tính (dramatic); một cơn biến động nội tại và ngoại tại gây cho ông dựng nên những tác phẩm như phần đời của mình trong đó. Tuổi thơ ông đã hứng chịu và chứng kiến trước mắt những bi thảm cuộc đời: chính cái chết của người cha là một ấn tượng dữ dội. Tại sao phải có cái chết nông nổi như thế? Cha ông là một người có học, một quân y giải phẫu mà lại mang chứng nghiện rượu để rồi bóp họng, bóp hầu mà chết tức tưởi. Tại sao? Đó là câu hỏi, là nguyên do của bi thảm, ám ảnh cả đời người và

mang vào hồn Fyodor suốt hai mươi lăm năm sau để thành hình tác phẩm ngắn với tựa đề ‘Dân Nghèo / Poor Folk’ (1846). Ngàn ấy cũng đủ nhận ra nỗi đoạn trường của một con người sống giữa thời đại nhiều nhưng hà khắc, áp chế, bao nhiêu sự lý, bao nhiêu sự tình đưa tới phần nộ để rồi phát tiết trong ngữ ngôn cái vạ lây với một kết quả đau khổ, đưa ông vào ngả rẽ của cuộc đời, bởi; chứa đựng lời dị nghị như tiềm ẩn chống đối Nga hoàng Nicholas I vào năm 1849, thuộc nhóm cấp tiến Petrashevsky. Ở tù Dostoevsky tĩnh-khẩu (silent treatment) tới tám tháng (khẽ động cả việc ăn uống, ia đói) bởi trước đó ông đã có lệnh tử hình. Khác gì phủ lên mình tấm khăn liệm, đối diện với huyết mộ và chờ đợi hành quyết. Đột nhiên, ông chẳng hiểu từ đâu tới mà ông được giảm khinh sang án lưu đày. Hay là nợ đời chưa trả xong? Nhớ lại, bốn năm lao động khổ sai ở Tây Bá Lợi Á (Siberian) là một đọa đày đưa tới đau đớn và chấn động tâm thần. Chuyển trại về St. Peterburg thêm mười năm mới mở trói. Là hơn nửa phần đời ngậm đắng của Dostoevsky trong tù và ngoài đời. Đây chính là ‘đoạn trường cho hết kiếp này mới thôi’ (Kiều). Tù là một kinh nghiệm giải hóa cho một hoán chuyển từ hư sang thực và ngược lại để có một thận trọng, một dẫn đo suy tính và đó cũng là một triết lý giáo điều hết sức thâm hậu. Chính tư duy thâm hậu đó là cơ bản nòng cốt trong những tác phẩm lớn của Dostoevsky – His prison experiences coupled with his conversion to a conservative and profoundly religious philosophy formed the basis for his great novels. Cuộc đời của Dostoevsky như một tình cờ, ngẫu nhiên và đánh đổi; cưới được Anna Snitkina là điểm phúc, vớt Fyodor ra khỏi những thảm họa, những bức xúc, cưỡng bách, đánh đổi như một thử thách với canh bạc. Ổn định tâm hồn; cảm xúc dâng trào và hoàn thành những tác phẩm vĩ đại như: Tội Ác và Hình Phạt / Crime and Punishment (1866), Thằng Khờ / The Idiot (1868/1869), Chiếm Đoạt / The Possessed (1871/1872) và Anh Em Nhà Họ Karamazov / The Brothers Karamazov (1879/1880). Nhưng trong số đó Hồi Ký Viết Dưới Hầm / Notes From Underground (1864) là sáng giá và được thế giới loài người thừa nhận như một thứ triết học nhân văn, một áng văn chương bất tử.

Trong vòng 150 năm qua từ ngày xuất bản đầu tiên Hồi Ký Viết Dưới Hầm, đến nay; không mất đi cái lực thu hút mê hoặc đó – chà đạp ép buộc, dọa nạt thâm vắn, khinh khi xô đẩy, án ngữ cầm kị và đi ải...

Thì thử hỏi luật điều đó làm sao con chó đừng sủa, quặp cái đuôi mà đi? Nếu cái lực đó duy trì theo thời gian thì gọi đây là ‘apocalypse now’ hẳn là điều hợp tình đối với Dostoevsky lúc ấy. Nghịch lý cho tiếng nói khát vọng của kẻ vô danh chỉ đến với chúng ta như một cảm thông hòa điệu mà trạng huống đó không ai đương đại như Dostoevsky.

Răng rứa? vì những gì tai biến, biến cố, biến động, biến chất thuộc chính trị và những gì thuộc cách mạng văn hóa ở thế kỷ chúng ta đang sống là buộc chúng ta phải thừa nhận (nếu không muốn ôm đồm vào) như một hệ lụy, ấy là điều khẳng định. Sự có như thế đến với chính chúng ta khác gì tranh biếm họa. Hoạt cảnh xã hội đã nói lên toàn diện, đặc biệt cho một thứ văn chương hiện đại ‘modern-literature’; là chứng cứ về sau trong những tác phẩm chủ lực của Dostoevsky. Đây cũng là một xác quyết hoàn cảnh để đi vào trong Hồi Ký Viết Dưới Hàm và gần như một tác động mãnh liệt làm kinh ngạc cho người đọc và người viết; một am tường đặc biệt cho những nhà văn sáng tác lối văn hư cấu mỗi khi dựng chuyện về thảm cảnh xã hội và con người trong mọi thời đại. Nói như rứa có nghĩa rằng vấn đề làm nên tác phẩm không phải giản đơn và thỏa đáng (content) qua từng nhân vật? Không! Dostoevsky vạch mặt từng nhân vật cầm quyền đã chà đạp lên nhân phẩm con người, chà đạp lên quyền làm người bao gồm cả đau đớn và miệt thị. Mô tả của Dostoevsky là mô tả mặt thực của con người chứ không mô tả sự phẫn uất hay hận thù, bởi; làm thế là duy trì cái sự thua cuộc, bỏ chạy, đầu hàng của người chiến bại trước hoàn cảnh. Rứa thì làm răng đây? -bởi không chinh phục được niềm tin, một tự ti khốn đốn không hoán cải để thực hiện cuộc sống khác hơn mà là một thứ mặc cảm tự tại, ôm ấp mộng tưởng không bao giờ có thực cho một thứ giả hợp mà cần giải phóng tinh thần như một cuộc cách mạng bản thân. Thì mới mong cải thiện con người ra khỏi vũng tối của đọa đày. Dostoevsky thực hiện thành công bản ‘hiến chương’ nhân vị. Dostoevsky làm được ta làm được! (sợ khó cho một tư duy nông cạn). Thời kỳ qua có nhiều người đọc và biết Dostoevsky như một hiện tượng thời đại chứ không nhìn thấy tâm can, lòng dạ của Dostoevsky, bởi; do cái hiện tượng thời thượng mà lạc hướng đi và mãi đến bây giờ vẫn chưa ý thức vai trò kẻ sĩ trước thời cuộc (vẫn giọng nói phẫn nộ khác giọng nói phẫn nộ của Dostoevsky để rồi mất cả chùy lẫn chài; vô hình chung nhập bọn với tội đồ). Đứng trước cục diện thời sự biến mình thành những con chim lạc bầy, lạc hướng. Yếm thế đến nỗi suy vong. Dostoevsky ở trong tù hay ngoài tù vẫn nuôi ý chí canh tân, đưa đất nước tới tiên bộ văn minh, xóa bỏ những tàn tích cổ cựu. Nhận diện trước ‘tường thành’ của nhà tù là nơi tu tập, một từ ngữ hoa mỹ: ‘học tập’ mà học tập là tù; phạm trù chữ-tù như một ý thức về giá trị làm người; một đảng chịu án và một đảng xử án. Dostoevsky không đứng trong diện được tha và được thả... Ông từ khước tất cả hư danh hoài vọng. Ông chọn cái diện ở lại để lên tiếng, không đứng ngoài rào phóng loa bừa bãi mà làm mất thanh danh người hùng yêu nước. Dostoevsky khinh bỉ mấy cái diện thối nát đó. ‘Nằm Dưới Đất’ nhưng bất khuất.

Đi sâu vào truyện mới thấy cái tuyệt diệu vô lượng, là những gì quan trọng, biến đổi sắc hình của con người, mới thấy được thủ thuật văn chương của Dostoevsky một thứ văn chương mà xưa nay hiếm, bởi; tiểu thuyết được coi như người hùng ‘a novel requires a hero’. Răng lại chêm cái chuyện anh hùng vô đây? Phải nói cái-chữ này mới thấy sự tài tình của nhà văn. Cái tinh ma quý quyết trong tự thoại, một nhận thức sâu sắc ở nơi con người Dostoevsky. Nhưng; ở đây ông viết có một chủ tâm ý tứ chọn lọc tất cả những gì đặc thù cho một phản diện mặt thật xã hội và con người; tất thấy sẽ phát sinh một bày tỏ cực kỳ bất mãn. Đọc để thấy, để nhận biết; thì ra tác giả khiêu khích với thế gian. Dostoevsky có lần nói: ‘Nói cho ngay, tôi có thể sống nhiều ‘xứng đáng’ hơn những gì anh sống. Thử vô đi rồi thấy!’ (I may even be more ‘alive’ than you are. Do take a closer look!). Lời nói ấy là chứng thực của sự thật, chớ không đùa. Và; cũng không có tránh né điều này sự nọ làm chi hay đạo đức giả để nói lên sự hấp dẫn đó. Dostoevsky mở đầu câu chuyện như lời ‘xung/confession’ với ngôi thứ nhất ‘Tôi’ nhưng ở phần cuối lại mai mỉa bằng ngôi thứ ba số nhiều ‘chúng tôi’; đó là dữ kiện như có một dính dáng chung, chớ không phải một mình tác giả, một diễn tả thẳng thắn, xử lý đúng hoàn cảnh trong phản ứng, ứng xử với lời buộc tội, hạ nhục là vai trò thích nghi của bọn quản giáo thường hay dùng lời dụ dỗ (Baudelaire thách đố độc giả qua giọng thơ của những gì trong *Fleurs du mal*: là một thứ đạo đức dzôm với giọng điệu: ‘bạn hiền tôi, người anh em tôi...’ “Hypocrite lecteur! –mon semblable, mon frère...”). Trong ‘Người Nằm Dưới Đất / The Underground Man’ đọc nghe như ngắn gọn thiết mà cột độc giả vào trong một tương quan chung. Rứa cho nên chi không phải đoạn trường chỉ có mình Dostoevsky than thở mà ngay cả ta cũng có khi đứt ruột cảnh đời, cảnh người ‘đoạn trường ai có qua cầu mới hay’ (ca dao). Đó là lời chân tình chớ không phải ‘hypocrite lecteur’. Hoàn toàn không có trong văn phong của Dostoevsky mà là lời tha oán của con người dân thân. Do đó mới có ‘Notes/ Ghi chép’ dữ kiện cho một khả năng mới, xác thực những gì chép lại như một hồi ký của kẻ khôn cùng; đây chính là vấn đề cảnh giác qua mọi thời đại: tự-nhận-thức-lấy (self-knowledge) và tự-định-đoạt-lấy (self-definition). Nỗi cô đơn của con người giữa thế gian này là thế, hạnh phúc chỉ đến trong tình cò (chớ không hứa hẹn) năng lực trí tuệ thuộc tư tưởng, tinh thần hỗn loạn và ngoan cố của đòi hỏi là trần tục là bản chất của con người (flesh and blood) giữa xác và hồn là ở chỗ đó mà ra. Trong tác phẩm đầu tay ‘Dân Nghèo / Poor People’ Dostoevsky nhận ra những gì mà người đời chưa thấu hiểu nỗi khổ của đám hạ lưu, giữa hoàn cảnh đó ông than phiền về cái nhìn chủ quan cho rằng ông muốn tạo anh hùng tính trong ông. Trong thư gửi cho người anh, ông viết: “ nhưng điều

đó không hẳn phơi ra cái của tôi. Sự cố không bao giờ xảy ra như thế mà cái sự lý của Devushkin (nhân vật trong truyện) thốt lên lời, không phải tôi nói; mà những gì Devushkin không thể nói một cách khác hơn / but I haven't shown mine. It never occurred to them that it's Devushkin speaking, not I; and that Devushkin cannot speak in any other way". Điểm quan trọng ở chỗ Dostoevsky có dính dáng trong đời cũng như trong tác phẩm mà không ai nhận biết được dù là xây dựng hư cấu vẫn mang một tư duy ẩn tàng trong nỗi đau đoạn trường của thân phận kẻ nghèo; đó là tài tình của người viết qua một lối diễn tả có kịch tính nhưng mang lại một cái gì sáng chói, nóng bỏng của cuộc đời đang sống; đưa nhân vật đối diện với thực tế, một hiện thực bi thảm, đối đầu trước mọi tình huống khác nhau và thử lửa qua mỗi hành động. Dostoevsky là nạn nhân và cũng là nhân chứng thời cuộc, cái thời bóp miệng, bóp hầu giam đói, giam khát...tất cả tiểu thuyết của ông viết ra là cả đoạn trường dài đằng đẵng.

Tác phẩm của Dostoevsky là thâm kịch đời; thế nhưng lại nghiêm trọng với tư duy. Trách nhiệm cho tất cả những gì đưa ra là cái nhìn tùy thuộc vào vai trò phát âm qua đối thoại (enunciating) như trong cuộc đời; chính nhân vật của Dostoevsky là một nhận thức, phải hiểu nó mới thâm thấu được giá trị cuộc đời. Cho nên chi trong hầu hết tác phẩm của Dostoevsky là độc thoại hay còn gọi bạch thoại là nói trảng cái đau khổ tận cùng (underground-man) của con người là một chuyển động đầy ẩn tượng cho một cá nhân và những gì sẽ xảy đến qua từng thế hệ. Quan điểm của tác giả rút từ kinh nghiệm sống để thành hình tác phẩm (dù là hư cấu) nghĩa là kinh nghiệm phải chứng thực qua cái nhìn mà mỗi cái nhìn là phải rõ ràng chính xác. Rứa cho nên chi vấn đề đặt ra là quan trọng ở cái chỗ sống thực, không phịa, không bày đặt để thành hình tác phẩm. Trên dưới mười tác phẩm của Dostoevsky là phơi mở sự thật như đã dấn thân, dựng nên cảnh trí hay bối cảnh sự kiện gần kề với thực tế. Rứa cho nên tác phẩm của Dostoevsky để đời là vậy. Khác với giới viết văn ngày nay ưa thói phồng câu chuyện thành truyện hay tiểu thuyết không còn sống thực và kịch tính cuộc đời. Dạng thức của người viết thể loại hư cấu không đứng trong vai trò khách quan với cái nhìn, họ nhìn chủ quan và cục bộ. Tư duy như thế bị đông cứng để không còn dấu tích với thời gian. Thí dụ: nhà văn chiến tranh viết nỗi đoạn trường vong quốc (là viết theo hoài niệm) như một tiếc nuối chẳng níu kéo được gì trước hai giới tuyến đấu tranh. Cái nỗi đó khác nỗi đoạn trường của Dostoevsky không thể đem ra so sánh. Răng rứa? -dễ thôi; bởi một bên với tư duy sáng láng xuyên thủng cảnh đời còn một bên với tư duy cạn cợt, trình độ nhận thức chưa sắc khác gì 'ngồi chờ mạ đi chợ về có kẹo'. Vì rứa đọc những gì Dostoevsky viết là cả một luận án có thực chứ không

như những nhà văn ngày nay, họ cũng tiềm ẩn nhưng tiềm ẩn sự giả dối trong đó. Thí dụ khác: một nhà văn xa xứ đã lâu; viết về tình tự quê hương nhưng đã thấu hiểu con trâu với cái cày? văn minh của đũa tre, mắm ruốc? Khổ nào cho tác giả hư cấu truyện xa thực tế đâu có thấy nỗi đau của đất nước, đâu có thấy chi là trại với lán vào sanh ra tử mà phơi mở một thứ tình xã hội; đã đi thực tế chưa mà viết thực tế về tình yêu? Cái sự có này khác với Dostoevsky cả ngàn triệu lần. Răng rứa? -vì xây dựng truyện sai đường lối chủ nghĩa ‘tiểu thuyết mới’ mà rặc chuyện vòng vo, không sát chủ đề, trích dẫn không đúng chỗ. Tiểu thuyết của Dostoevsky là thứ tiểu thuyết lý luận triết học. Dostoevsky đương đại ở chỗ đó; đã vượt thời gian để tồn tại với nhân thế là con người thời thượng trước mọi thời đại, và; đến nay coi như di sản thế giới.

Còn đây là nét độc sáng có tính chất đặc biệt của hư cấu –special kind of fiction mà Dostoevsky đã sáng tạo trong một tiểu thuyết có tầm cỡ như: Tội Ác và Hình Phạt. Là một cấu trúc có chiều hướng chia ra từng phân đoạn để nói lên từng dữ kiện qua từng nhân vật khác nhau mà mỗi nhân vật là mỗi cá tính, mỗi chức sắc trong xã hội mà mỗi phần chứa cái tiềm ẩn tin tưởng và bất tin của riêng ông, pha lẫn vào nhau trong đó sự thật và một nửa sự thật, định lượng những gì xuyên qua từ một âm vọng phát ra tự chính ông, âm vọng đó là tiếng dội của vấn đề liên can đến khắp nơi, khắp mọi thời đại đang sống. Và; trong tất cả những gì thâm kín là tiếng nói đòi chủ quyền của tác giả như một sự cung cấp cho những gì là cơ bản về quan điểm trong qui trình của tiểu thuyết. Hồi Ký Viết Dưới Hàm là tiểu luận đầu tiên của Dostoevsky là trong thể loại mới của hư cấu và cũng là mũi khoan xoáy vào một sắp xếp mới của những gì liên can đến con người. Đường lối xây dựng truyện ngắn, dài Dostoevsky đều sử dụng một tư duy như thế: Thăng Khờ, Chiếm Đoạt, Một Thời Nông Nỗi và Anh Em Nhà Họ Karamazov. Nhưng; không phải khuynh hướng đó nói lên những tác phẩm lớn; cái giá trị là phản ảnh được cuộc đời cũng như xã hội; đó là lý do đã được tác giả sử dụng qua tư duy và hành văn bằng cách đi thẳng vấn đề, một sắp xếp có sáng tạo. Vì rứa mà đạt được chất lượng tốt cho việc ‘Ghi chép / Notes’ đó là cách riêng của ông.

Dân Nghèo / Poor People (1846) là tác phẩm đầu đời của Dostoevsky và ngay sau đó được thừa nhận là tác phẩm văn chương chính yếu Nga. Thuở ấy ông mới hai mươi bốn tuổi, tập tành viết lách và thành công ngoài sức tưởng. Dostoevsky đã làm kinh ngạc nhà phê bình lừng danh thời ấy Belinsky. Gặp Dostoevsky nhà phê bình gào lên: “anh đã viết gì? ! / what you have written?!”. Ôm vào người Dostoevsky mà gào bằng một cảm xúc qui phục thiên tài chữ nghĩa. Đoạn nói tiếp: ‘...nhưng chính anh là kẻ hiểu thấu sự

thật kinh khiếp này mà anh đã hướng tới chúng tôi? Thật là điều không thể tin được ở cái tuổi hai mươi [chúng sự] mà anh có thể hiểu được điều đó’. –“but have you yourself grasped this dreadful truth which you have pointed out to us? It is impossible that at the age of twenty [sic] you could have understood it”. Răng lại dẫn cái chuyện này vô đây làm chi rứa? Nói ‘đoạn trường’ chớ đâu nói chuyện ‘tán dương’. -Có lý của nó chớ! Bởi; viết đoạn trường (đứt ruột) chỉ có Dostoevsky mới lột tả cái thâm hậu vô biên đó; nếu không thì ông Belinsky hét lên làm chi rứa; mà đâu phải mình ông đó cả bầu trời hét lên để thảm phục kẻ thay mình nói nỗi đoạn trường. Tệ nỗi; cho đến nay chưa thấy ai xuất đầu lộ diện kiểu thức ‘Dostoevskian’ cho vơi đi cái quần quai đứt ruột. Phía ta; có trường hợp tương tự như Dostoevsky: cũng đi học tập mười, mười lăm năm cũng đèo heo hút gió cũng nằm lán, nằm chòi cũng khổ sai cũng thép gai, hòng súng (nhưng không dạ thừa). Nói chung là tù như người ta ‘đi’ tù nhưng không có diện nào dành cho Dostoevsky cả. Thế nhưng ông vẫn vui lòng. Vui ở cái chỗ mô? -Ông quật lui bắn bằng súng ngòi viết, chớ không đứng bên lề bắn đạn moi móc, dèm pha, tả oán. Ông bắn trúng đích, đạn mực găm vào đầu bọn chúng. Dostoevsky làm việc lớn đẩy lên cuộc cách mạng thay dân lành. Rứa mà; mấy mươi năm qua với bao thảm trạng đất nước, vẫn nhân ta chỉ ôm nhau kể chuyện đời xưa. Chính cái sự cố đó đứt ruột cho tới nay. Cuối cùng lặn sâu. Nên tìm hiểu về Dostoevsky để thấy mình!

Sự thật kinh khủng / dreadful truth. Là nói lên cái tuyệt vọng cùng cực của đám dân nghèo ở thành Peterburg. Đứng trước hoàn cảnh đó Dostoevsky phát tiết một cảm xúc đau lòng qua tác phẩm đầu đời, một tác phẩm đầu tiên nói lên mặt thực xã hội Nga. Và; ông đã hoàn thành nó như một sắc luật làm kinh ngạc về những gì tạo ra được sự đồng điệu của nó –And; he had done it by an astonishing act of creative empathy. Nhưng nhớ cho đây không phải là lời lẽ dẫn giải cho cái việc của người kể hay viết về Dostoevsky mà chắc chắn rằng chuyện nói ra đây là một đồng cảm chung. Dân Nghèo là một tiểu thuyết xây dựng trong lối hành văn ‘thư gửi / letters’ nhưng lại mang đầy đủ tính chất tiếng nói từng người hướng tới như một thảm kịch. Cái xuất sắc của Dostoevsky không viết lên thoại kịch mà kiểu thức của tự thoại có tính chất kịch tính qua từng nhân vật làm sống thực câu chuyện. Răng rứa? Sao mà nhiều răng rứa (răng rứa là ‘problem’) cho nên chi con người là trong vấn đề. –The man in question. Đây: Makar Devushkin là người dân sự trưởng thành để phục vụ nhưng không giương cái mặt trước quần chúng mà chỉ là viên chức sao chép; đó là yếu tố cấu thành một phần người đau khổ trong đời ở cái thời của Dostoevsky. Nhận ra đây là một sự tiềm ẩn giữa tác giả và nhân vật, cái gọi là

‘faceless’ chính là tác giả chớ không ai xa lạ. Có ai trong đời không một lần đau khổ (đoạn trường)? Cái gián tiếp của Dostoevsky thâm hậu, cái thâm hậu của nhà văn. Biết rằng khi viết ra những điều như thế là đưa ra lối đối xử sắt đá của kẻ cầm quyền đối với giai cấp hoặc đó là vấn đề. Dostoevsky, lúc ấy; đã đạt tới chủ thể vấn đề của tự-thức (self-conscious). Thật quả; Dostoevsky viết trong Dân Nghèo qua lời xác nhận sự thật của Devushkin (nhân vật): “... tất cả giống nhau một thứ; tôi là con người, một con người có tim óc! / ...all the same; I am a man, in heart and mind a man!”. Ngần ấy cũng đủ thấy nỗi đoạn trường của con người chớ bây giờ đòi hỏi gì nữa đây, lý giải gì thêm hơn. Đó là tiếng thốt của Dostoevsky là tiếng thốt của nhân loại tự ngàn xưa cho tới bây giờ. Dân nghèo nhìn vũ trụ của Thượng đế là xa lạ ‘The poor man looks at God’s world differently’ Thì đó! Kêu trời hay kêu ai: ‘nghĩ điều trời thăm vực sâu’ (Kiều). Kêu ai bi chù? Dostoevsky kêu trong ngọn bút lấy kiếm bút mà chém như lời khẳng định, là hiện hữu cho cái sự tồn lưu, tồn tại, tồn lập không có ba cái thứ phá hại đời của tồn lút, tồn lui hay tồn loạt vô trong văn chương chữ nghĩa của Fyodor! Răng lại nhấn mạnh điều này làm chi rứa, bởi; cái ngu xuẩn của bọn hoạt đầu không thấy niềm đau, chỉ thấy mình ngồi trên ‘ngai vàng’ là sướng thân chớ đâu thấy nỗi đốn đau ngay cả trong gia đình. Và; chính sự lý đó là là biểu lộ qua từng vai trò mà trong đó kiểu cách có thể là cầu cạnh, hơn thua trong những gì quan trọng mà ông đã nói lên. Thì đây; trong tác phẩm cuối cùng ‘Anh Em Nhà Họ Karamazov / The Brothers Karamazov’ Dostoevsky sử dụng lối văn chương có tính chất sáng tạo ngữ ngôn cốt cho chúng ta hiểu hai chiều trực tiếp và gián tiếp nhưng xây dựng một lối chớp nhoáng cạnh khéo của ngọn bút như thách thức, như bút chiến với những nhà văn Nga thời đó (và ngay cả bây giờ). Một thái độ khiêm nhường qua từng chi tiết với một chất liệu bùng phá bên trong tác phẩm thuộc tâm lý diễn tả ý nghĩa qua từng nhân vật trong gia đình giữa cha và con là nói lên trách nhiệm xã hội gián tiếp gây ra nông nổi. Cha có cái đau khổ của người cha và những đứa con có cái tuyệt vọng của người con đã đeo đuổi để đưa tới bất đồng, chia xa. Thế giới của Dostoevsky (so sánh để thấy cái phạm vi thâm quyền của người nằm dưới đất là những gì dơ bẩn, lố bịch và hầu như những phút giây nguyên vẹn đó nằm trong mỗi con người khi tiếng nói bị ức nghẹn) là bóng tối. Bối cảnh cuộc đời là những gì xấu xa, bê bối xảy ra mãi mãi là mối đe dọa lớn –đưa tới chứng thực dữ kiện và sức chịu đựng ngấm ngấm, âm ỉ trong những con người liêu lĩnh tuyệt vọng đều thể hiện trong những vai trò của truyện Dostoevsky. Chúng ta không còn một nghi ngờ giữa những lời ta thán của lớp dân cơ cực mà ngay trong mỗi chúng ta cũng có cái sự ta thán, nói không nên lời. Cái không nên lời,

ngâm đắng là ‘nỗi lòng đòi đoạn xa gần’(Kiều) cái khoảnh khắc đó, tâm trạng đó cùng một thể với Nguyễn Du cho nên mới phát sinh ra Đoạn Trường Tân Thanh và Dostoevsky có Đoạn Trường Người Năm Dưới Đất...

‘Nhị Trùng /Double’ là tác phẩm thứ hai của Dostoevsky sau hai tuần xuất hiện ‘Dân Nghèo / Poor People’. ‘Nó sẽ là kiệt tác và hay ho gấp mười lần’. Đó là lời tâm sự với người anh. Nhưng bên cạnh đó những nhà phê bình và bình luận Nga cho rằng những lời lẽ trong truyện mang tính chất bản thể siêu hình của từng cá nhân. Lại có người muốn sáng tỏ vấn đề là tác giả không bao giờ giới thiệu cái sự đắm thung, xỏ xiên một cách nghiêm trọng trong những gì ông viết ra. Qua hai nhận định trên lời phán xét chỉ tồn tại trong tác phẩm của Dostoevsky mà thôi. Nhị Trùng; bước vào trong lãnh vực biếm đàm, có tính trêu chọc, hài hước, có dấu vết lướt qua trong cái điều giận dữ của đám dân nghèo ở Petersburg. Gần giống như trong tác phẩm Dân Nghèo là nỗi lòng bi thương mà xã hội bỏ rơi. Nói cho ngay những tác phẩm của Dostoevsky về sau này đã chịu ảnh hưởng một số văn nhân lớn của Nga như của Nikolai Gogol, Yakov Petrvich Golyadkin; nhưng ông đã khéo léo, tài tình trong sáng tạo để phù hợp hoàn cảnh xã hội và gia đình như tình huống của Nguyễn Du phóng tác qua Thanh Tâm Tài Nhân. Cũng không vì lẽ đó mà mất đi giá trị qua những tác phẩm để lại. Cái thực của truyện Dostoevsky là cái thực của tác giả một phần. Hư cấu có thực chất chứ không hư cấu tưởng tượng để xa thực tế. Tựu chung mỗi tác phẩm của Dostoevsky là lột trần mặt thực con người giữa đạo đức giả và con người chân thật. Mà hầu hết là tấm gương bi thảm phản chiếu thực chất con người đang sống giữa mọi thời đại, mọi kỉ nguyên và ngay cả mọi chế độ đều chất chứa cái tham sân si trong đó. Rửa thì làm răng xóa sạch vết tích đó? -Đâu khó chi; hãy lôi trái tim ra mà thanh tẩy thì sạch thôi. Cho nên chi con người là một bản thể tự tại, không nhất thiết là trong sạch nếu không đi từ khốn đốn mà ra hay ngược lại. Quan trọng trong tác phẩm của Dostoevsky là nói lên tính nhân bản giữa con người với con người xóa tị hiềm để đi tới nhất thể đại đồng (đó là trái tim mà trái tim có nhiều nhiệm vụ nhưng nhiệm vụ chính là nhận ra từ cảm thức hiểu biết). Nói nỗi đoạn trường không chỉ kẻ yếm thế mà trong nhân gian đều có đoạn trường. Mỗi khúc ruột có chứa cái thứ máu bầm trong đó. Thí dụ: ông sư tu chín đến độ không dám ăn đọt rau khoai. Răng rửa? -tại vì rửa răng; trong ngọn rau khoai có máu trắng ngắt nó ra mà ăn khác gì ăn cái ruột của nó. Về sau ông chỉ ăn lá úa, lá tàn để ông khỏi luân hồi (truyện thuyết Ấn độ giáo). Nó hiện hữu bên ta chứ có đâu xa mà đi tìm. Dostoevsky có ăn như ông sư không? -Có chơ! ăn mới viết

thành truyện ‘Tội Ác và Hình Phạt’ và bao truyện khác, bởi; Dostoevsky đau nhói như nổi lòng con quốc quốc vậy.

Nhị Trùng là bước ban đầu mới khai ngộ trong cái lưu tâm, chú ý vào cái sự so sánh giữa hơn, kém trong tác phẩm của Dostoevsky; để thấy sự sống động trong nhân vật và tìm thấy nguồn gốc sự thực rõ ràng, đúng đắn trong một kinh nghiệm thích đáng (pro) và ngược lại (contra). Tài tình của người viết là phân tích được sự kiện, sống thực với hoàn cảnh. Văn của Dostoevsky không xa quần chúng là vậy.

Thế nhưng; đối với Dostoevsky ngay những khi tuổi còn trẻ, ông đã thấy và hiểu được lẽ sống, một điều gì lôi cuốn ông qua từng trạng huống. Dostoevsky có thể nhận ra được bề mặt của hủy hoại. Đó là yếu tố cơ bản để thành hình tác phẩm về sau. Ông nhủ lòng: “tội lỗi và hãi hùng / a sin and a horror” “ Petersburg cơn ác mộng / a Petersburg nightmare”. Và; khởi từ đó có Hồi Ký Viết Dưới Hàm của con người nằm dưới lòng đất, rõ ràng là họ ‘mơ về’ trong giấc ngủ ngắn (forties) để tái viếng hai mươi năm sau đó. Dostoevsky vẫn còn nhớ mãi những giấc mơ thời tuổi trẻ với nhiều xúc cảm –dù cho không có chi là mai mĩa hoặc éo le trong tình huống. Mơ của tác giả là mơ hoài vọng cho một tương lai tươi sáng của những kẻ khốn cùng. Giờ đây lời tha oán là để cảm thông hơn là cau có, bởi; chẳng giúp được gì cả.

Trong những năm làm báo (1847/1848) và viết những truyện ngắn (‘Bà Chủ/The Landlady’, ‘Yếu Lòng/A Faint Heart’, ‘Đêm Trắng/White Nights’) Dostoevsky đã mở xẻ một thể cách mới về Peterburg, phơi mở một đô thị hủ hóa tạo con người trở nên những thảm trạng lòng khùng đầu không đánh mà hầu như có chiều hướng cô lập, đẩy vào thế tiến thoái lưỡng nan, thế bí. Nếu như tránh né được và từ những cơn mất cú vọ. Những thành phần đau khổ và gượng ép nằm trong hầu hết tác phẩm của Dostoevsky mà ông đã viết một cách đau xót. Người mơ là con người có học thức, có đào tạo –The dreamer is an educated man. Còn nếu như mơ nói theo sách vở thì kiểu mơ đó thuộc văn chương có một cái gì mơ hồ huyền ảo không sát thực tế. Nhưng trong tác phẩm Dostoevsky đã tìm thấy cuộc đời là một tương quan, hạnh ngộ, chân lý và đầy ý nghĩa, nhiều màu sắc và hài hòa cân đối hơn là những gì thực tế xung quanh ông; tất cả những thứ mê say cuồng nhiệt đều triệt thoái ra khỏi tâm hồn ông. Cái sự cố cứng đầu ngoan cố của người nằm dưới đất là cuồng nộ và hận thù như lời kêu cứu của con người yêu tự do, nhiều giá trị còn hơn bất cứ những dự án khác mà bộc phát từ một ý thức tâm lý đã quan sát trong tù của Dostoevsky. Có lẽ; con người bị ‘chôn sống’ và thức tỉnh trong quan tài như một ức chế buộc phải đánh bật nắp hòm để bay ra khỏi phong tỏa; dĩ nhiên lý do đó có thể là chúng

có một sự vi phạm đầy tội ác mà ông phải gánh chịu. Cái ao ước của người viết là tìm thấy con người trong sự hiện hữu nhân loại, có nghĩa rằng nhân loại là đồng chủng không thể đối xử trái ngược, là tất cả những gì phản ánh trong lời nói, cử chỉ như một mệnh lệnh làm người và đó cũng là ý niệm thông thường như báo trước để trở nên không còn thích hợp dù là hoàn cảnh ở nơi đâu. Quyết tâm của con người là phủ nhận những gì có tính chất mâu thuẫn. Nói một đằng làm một nẻo. Mục đích của Dostoevsky là nhạt, là tếu của người lịch sử để đưa tới sự tốt đẹp, lòng nhân hậu, tính nhiệt tình, đỡ đần cho nhau, những thứ đó quyết định tối hậu để làm người bất luận lúc nào, hoàn cảnh nào, đất nước nào trên mọi lãnh vực nói chung.

Qua nhận định trên ta ý thức được phần nào nỗi lòng tác giả của Tội Ác và Hình Phạt của Hồi Ký Viết Dưới Hàm của Anh Em Nhà Họ Karamazov... đôi điều phản ánh mặt thực xã hội và mặt thực con người không phải một thời mà nhiều thời khác nhau bằng tiếng vọng khao khát tự do; đó là vấn đề cao trong tư duy, trong con người qua từng tác phẩm của Dostoevsky mà ông đã sắp xếp và đó là những gì đặc sắc nhất đứng trước ngưỡng cửa của nhận thức –liminal: the threshold of consciousness; mà ông đã mang lại trong tư thế người ghi lại, kể lại một cách rộng rãi. Nhìn thấy được tính lịch sử trong những tác phẩm của Dostoevsky, ngay cả thể loại truyện ngắn đều chất chứa một nỗi bi quan; là đứng trước một hoàn cảnh bi đát của xã hội, tạo được một qui mô phổ cập trong những tác phẩm với một vóc dáng riêng biệt trên văn đàn thuộc hư cấu truyện, là đứng trước một văn chương đương đại có tính nghệ thuật. Thế mà vẫn còn uy thế đối với thời đại; nhưng đôi khi cũng là điều không thuận lợi đến sự quan tâm đó ./.

VÕ CÔNG LIÊM (ca.ab.yyc. 1/12/2015)

* Fyodor Mikhailovitsh Dostoevsky (1821-1881) Sinh và chết tại Nga. Tai biến mạch máu não.

SÁCH ĐỌC: - 'Notes From Underground' Bản Anh Ngữ của: Richard Pevear, Larissa Volokhonsky và Mirra Ginsburg. Random House. New York 1993. (Đọc lần thứ 2 với khai triển mới hơn).

TÌM ĐỌC THÊM: 'Dostoevsky Với Hồi Ký Viết Dưới Hàm' (1/12/2012) của võcôngliêm. Trên báo giấy và mạng trong và ngoài nước hoặc email theo địa chỉ đã ghi.

TRANH VẼ: 'Chân Dung Fyodor Dostoevsky / Portrait of Fyodor Dostoevsky' Khổ 12" X 16" trên giấy báo nhật trình. Acrylics + Acrylic-ink. Vcl # 1122015.